

În vara anului 1978, în zona celor mai mari și mai renumite hanuri bucureștene ale secolului al XVIII-lea, în porțiunea cuprinsă între Calea Victoriei, str. Lipscani și str. Stavropoleos, pe terenul încă viran, în centrul căruia se află biserica Zlătari, s-au făcut excavații pentru fundațiile unor imobile noi. Cu această ocazie au fost scoase la iveală mai multe vestigii de arhitectură și funerare, ale căror construcție și reconstrucție s-a întins pe o perioadă de cca trei secole, începând cu secolul al XVI-lea până la începutul secolului al XIX-lea.

Scoase la lumină pentru scurtă vreme, terorizate de harnica lăcomie a excavatoarelor și picamerelor, zguduite de zgomotul infernal al motoarelor și compresoarelor, aceste vestigii nu s-au putut bucura până acum de privilegiul unor minuțioase cercetări a specialiștilor pentru a putea măcar prin mijlocul tiparului să transmită timpului prezent și viitor mesajul lor. În mod sigur aveau ceva de spus despre înaintașii noștri, îndelung statorniciți pe acest atît de vechi și călcat petic de pământ al Bucureștilor. Am putut totuși consemna mare parte din vestigiile acestui ansamblu, consemnări care constau în descrieri, măsurători și parțial relevee cu desfășurări frontale.

În partea de nord — str. Lipscani, colț cu Calea Victoriei — se evidențiază o suită de pivnițe care se desfășoară pe 31 m în lungul străzii Lipscani și pe o lățime, nord-sud, de 14 m. Pivnițele sînt compartimentate cu șase ziduri, orientate nord-sud, în încăperi legate între ele prin uși și arce în plin centru. Pe latura de nord apar urmele a două nișe-răsuflători și amprente de două bolți rezemate pe arce. Lățimea încăperilor (est-vest) este aproximativ egală, de cca. 3,50 m iar înălțimea la cheia bolții de cca. 2,80 m. Laturile de est, sud și vest nu au putut fi cercetate suficient, fiind distruse de lucrările de excavare. Zidurile pivnițelor, groase de 80—100 cm, erau din cărămizi de $26 \times 13 \times 4$ cm, legate cu straturi de mortar de var hidraulic, foarte rezistent, încît la demolare zidurile cedează la nivelul cărămizii și nu la nivelul rostului de mortar, liantul de mortar fiind mai rezistent decît cărămida.

Colțul de nord-vest și latura de est a acestei porțiuni prezintă transformări produse de refacerile din secolul al XIX-lea.

În partea centrală a ansamblului, spre calea Victoriei, parțial sub actuala biserică Zlătari, săpăturile au dezvelit colțul de sud-vest și parțial latura de sud a unui lăcaș de cult din secolul al XVI-lea. Zidurile sînt din bolovani de rîu, alternați, în rînduri orizontale, cu cărămidă. De remarcat doi tiranți solizi din stejar, de secțiune pătrată, de cca 14×14 cm care erau așezați peste primul rînd de bolovani, deasupra nivelului de călcare a fundației. La cota — 240 cm se evidențiază un decroș al zidăriei, care indică nivelul de călcare din secolul al XVI-lea, cînd a fost ridicată biserica.

Pronaosul are o lungime de 1,50 m, iar naosul de peste 10 m. Planul lăcașului este caracteristic de navă, cu pridvor, pronaos și altar.

Săpăturile* au scos la iveală fragmente de olane din acoi periș, bucăți de mortar care păstrau urme din fresca cu florcolorate albastru și fragmente de coloane din piatră, cu 12 fețe și soclu pătrat, coloane care au aparținut probabil pridvorului.

Partea de sud a întregului ansamblu (fig. 1), în lungul străzii Stavropoleos, delimitată la est de imobilul Carul cu bere iar la vest de Calea Victoriei, pe o lungime de 33 m și adîncime de 12 m, a putut fi ceva mai bine cercetată și relevată. Au fost decuvertate aici pivnițele hanului Constantin Vodă și anume aripa de nord a acestora. Dealtfel, stabilirea etitoririi acestui han se pare că este încă incertă, unele izvoare atribuind-o lui Constantin Brâncoveanu: „*zidit la sfîrșitul secolului al XVII-lea pe locul caselor Bălăcenilor, dărmate din ordinul domnului*”¹. Studii mai recente atribuie etitorirea hanului domnitorului Constantin Mavrocordat. În orice caz este vorba de hanul care fusese amplasat pe locul unde, între anii 1894—1900, s-a ridicat Palatul Poștelor.

În continuare ne vom referi la această zonă, la pivnițele hanului Zlătari, urmînd să argumentăm, tot în prezenta expunere, că este vorba de aripa de sud a aceleiași han Zlătari și nu de hanul Constantin Vodă.

Avem de-a face aici, ca și la partea de nord a ansamblului, cu o construcție care, din punct de vedere arhitectural și constructiv, se înscrie perfect în arhitectura din a doua jumătate a secolului al XVII-lea și de început de secol XVIII.

În partea de est, zidurile se continuă pînă la limita imobilului Carul cu bere. Primul zid decuvertat, la distanța de 7 m de acesta, delimitează, la est, cea mai interesantă și cea mai bine conservată construcție de pivniță din întreg ansamblul, constînd dintr-o încăpere cu plan aproximativ pătrat, cu latura de $10,28 \times 10,47$ m avînd un pilon central de $2,25 \times 2,06$ m în plan, din care pleacă patru arce în plin centru sprijinite în partea opusă pe cele patru ziduri (fig. 1). Arcele, în grosime de 56 cm formate din două cărămizi așezate cap la cap, delimitează în plan patru spații patrute cu latura de 4,10 m, acoperite de bolți semisferice. Acestea se descarcă pe arce și ziduri delimitate pe linia de conjunctură cu ele, de frumoase și îngrijit executate profile subțiri din cărămidă. Imposta este joasă, la cca 1,30 m, iar înălțimea la cheia bolții de cca 3,30 m. Pardoseala a fost din cărămidă așezată pe lat, din care s-a găsit doar un mic fragment prin sondaj, lucrările de excavare neajungînd la acest nivel. Pe latura de est (fig. 2), în axul bolții din stînga, și pe latura din nord (fig. 3), în axele ambelor bolți, în zid există cîte o firidă de 80 cm lățime și de cca 16 cm adîncime, delimitate în partea superioară de arce de descărcare, în plin centru, dintr-un rînd de cărămidă așezată pe cant. Deasupra fiecărei firide, axat, mult evazate spre interior, se găsesc nișe-răsuflători.

* Datele arheologice au fost furnizate de către arheologul Cristian Tico, drept pentru care îi aducem mulțumiri și pe această cale.

¹ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul monumentelor feudale din București*, Editura Academiei, 1961, p. 96.

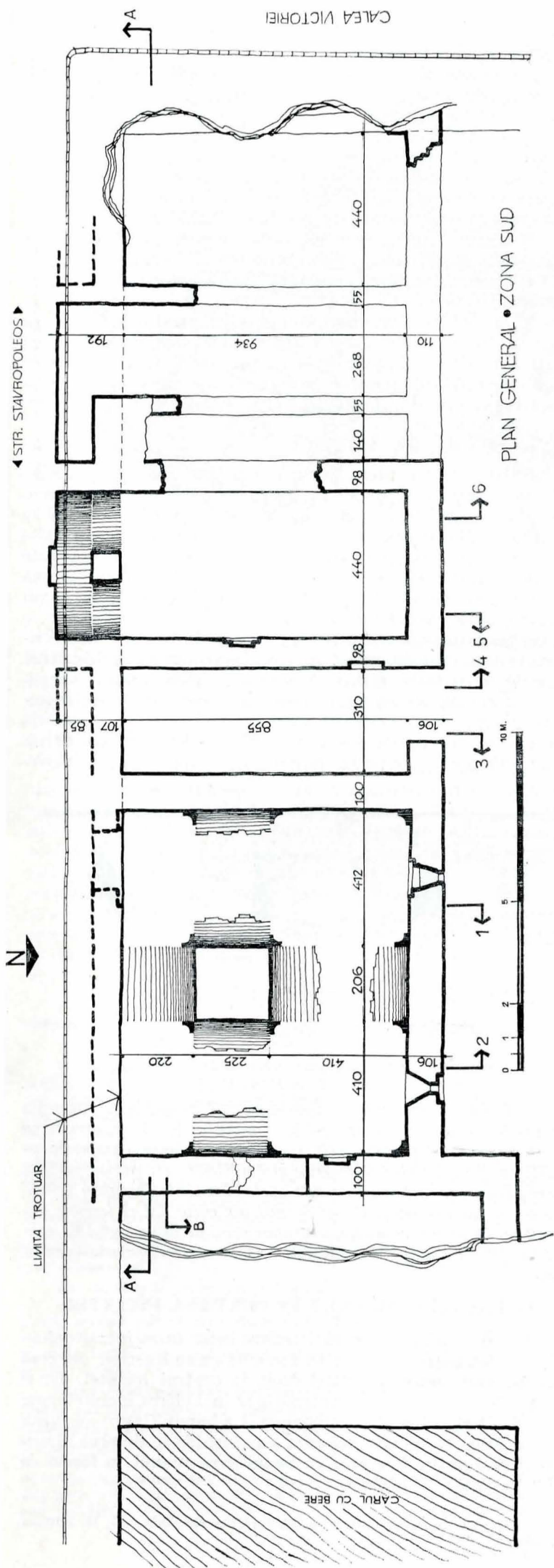
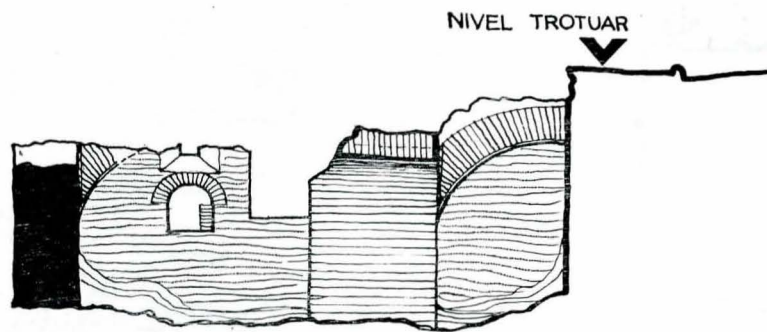
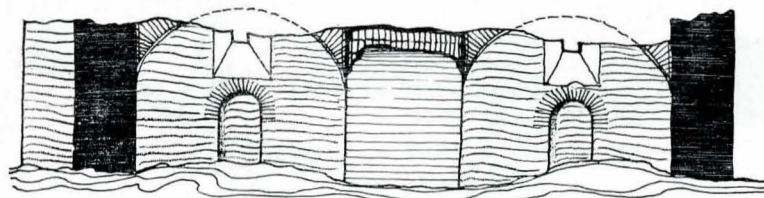

Fig. 1

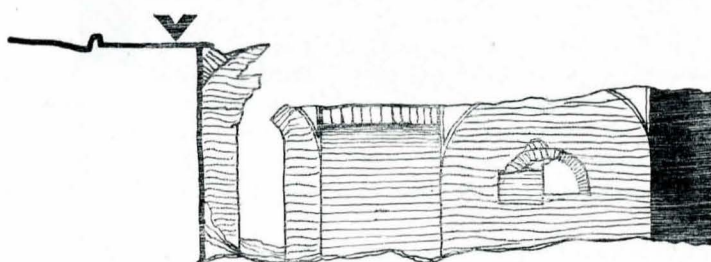
ELEVAȚIE 2

Fig. 2

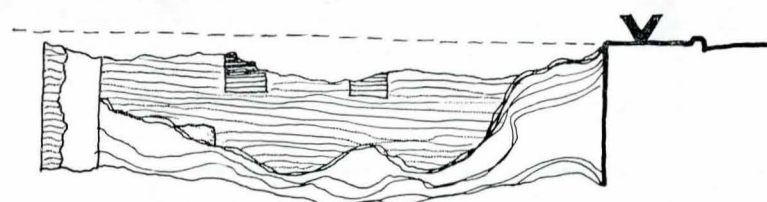
(B) ELEVAȚIE NORD

Fig. 3

ELEVAȚIE (2)

Fig. 4

ELEVAȚIE (3)

Fig. 5

Pe latura de vest (fig. 4), simetric amplasată față de cea din est, se găsește o firidă în semicerc de deschidere mai mare, cca 1,60 m cu arc de descărcare la fel, dintr-o cărămidă pe cant, afectată de intervenții ulterioare, constând dintr-un pilastru de sprijin.

Alăturat, spre vest, este o încăpere îngustă de 3,10 m și lungă (nord-sud) de 8,55 m, cu o deschidere de 2,10 m spre nord, probabil un acces pentru mărfuri din interiorul incintei, pe o rampă sau scări de lemn, ale căror urme nu se mai păstrează. Pe laturile lungi ale încăperii (fig. 5—6), simetric, se văd câte două amprente ale unor pilaștri de sprijin din zidărie, adăugați ulterior. Pe latura de vest, în partea stângă, apare partea de jos a unei firide late de 100 cm.

În continuare, spre vest, se alătură o altă încăpere, de aceeași lungime, 8,55 m și lată de 4,40 m (fig. 7—8) cu amprente și resturi de pilaștri adăugați, simetric dispuși față de cei din încăperea anterioară. Pe latura de est, aproximativ la jumătatea lungimii zidului, se află o firidă amplasată mult mai jos decât celelalte și deosebită de acestea, în sensul că se continuă în jos pînă la nivelul de călcare, iar

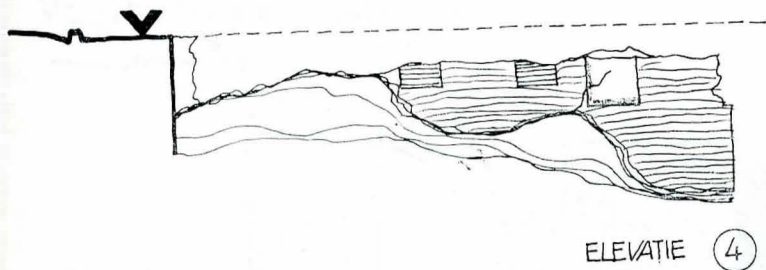

Fig. 6

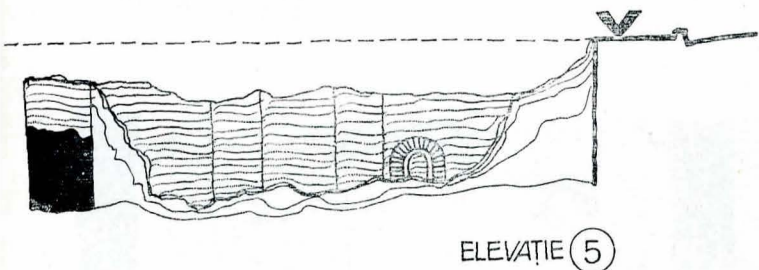

Fig. 7

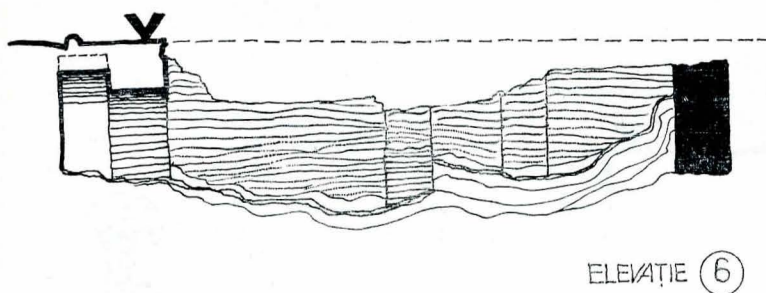

Fig. 8

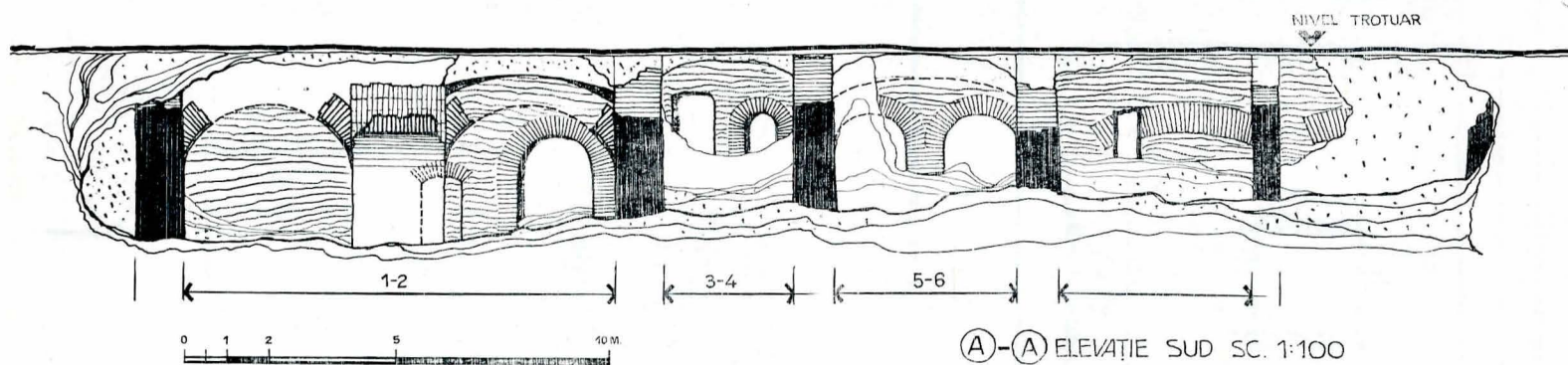

Fig. 9

cărămizile dispuse pe cant, ale arcului de descărcare, se continuă pe cele două laturi pînă jos. La față, conturul firidei este dublat de un profil în decroș, fasonat în cărămidă, de o execuție perfectă. Această încăpere a avut plafonul în boltă semicilindrică, din cărămidă dispusă radiar, boltă care se păstrează intactă la capătul de sud al încăperii pe lungime de 1 m pînă la zidul de sec. XIX care, aici, printr-un pilon central și două arce (fig. 9/5—6) calcă construcția de sec. XVIII pe toată lungimea ei în lungul străzii Stavropoleos (fig. 9), la distanță de cca 1 m de zidul de sud al acesteia, formînd un coridor care se întinde sub actualul trotuar al străzii.

De la această încăpere spre vest, zidurile de sec. XVIII sînt distruse de lucrările prilejuite de construcții ulterioare în sec. XIX; constînd din trei încăperi care folosesc vechile fundații pe laturile de nord și sud, iar zidurile de compartimentare, orientate nord-sud, de grosime mult mai mică, 55 cm, nu păstrează urme de ziduri de sec. XVIII, o urmă de asemenea zid evidențiindu-se doar în colțul de nord-vest al acestui corp de construcții, sub actualul trotuar al Căii Victoriei, unde se pare că se delimitează, spre vest, aripa de sud a ansamblului.

Este de remarcat, din punct de vedere al tehnicii constructive, constatată la zidurile care au fost dislocate pînă la nivelul de călcare al fundației, pregătirea stratului de pămînt argi-

los pe suprafața de sprijin a rundației, printr-o rețea de țăruiși din stejar, bătuți în pămînt, la distanță de cca 30 cm.

Toate interioarele sînt executate în cărămidă aparentă, aceasta rezultînd din execuția foarte îngrijită a zidăriei și din faptul că nu prezintă în nici o parte urme de tencuială. La fața exterioară a zidăriei s-au depistat urme de tencuială din mortar de var cu nisip și zugrăveli din pastă de var.

Sistemul constructiv și tehnica de execuție evidențiază o înaltă calificare a meșterilor constructori, lucru mai puțin pregnant la construcțiile din secolul al XIX-lea.

În zona incintei, cuprinsă între această aripă de sud a ansamblului și biserica, s-au găsit cca 20 morminte de sec. XVIII, unele din ele cu inventar (cercetări efectuate de arheologul Cristian Țico).

Revenind la afirmația anterioară cu privire la faptul că este vorba de hanul Zlătari privind întreaga zonă și nu de partea nordică a hanului Constantin Vodă, în porțiunea de sud a ansamblului cercetat, vom prezenta în continuare argumentele care au dus la această concluziune:

a) FORMA DE INCINTĂ

Există aici un plan de ansamblu (fig. 10) după arhitect Grigore Ionescu, întocmit pe baza planurilor vechi ale Bucureștilor, executate de Ferdinand Ernst și Franz Purcel pe la 1790 și de Borroczyn în 1852. Sînt prezentate, în plan, amplasamentele și forma generală a celor mai mari și mai renumite hanuri bucureștene ale secolului al XVIII-lea: hanul Șerban Vodă; hanul Constantin Vodă; hanul Sf. Ioan cel Mare; hanul Stavropoleos; hanul Grecilor; hanul Zlătari. De observat că toate hanurile prezentate aici, precum și altele știute, sînt concepute după o planimetrie de incintă, închisă cu corpuri de clădiri și cu garduri înalte din zid. Lesne de înțeles această concepție, ea decurgînd din funcțiunea hanurilor drept „clădiri speciale corespunzătoare nevoilor și desfășurării negoțului și totodată adăpostirii negustorilor drumeți”.² „Fațadele întregului edificiu erau îndreptate spre curtea interioară. Comunicația cu exteriorul se făcea printr-o singură poartă așezată în mijlocul uneia din laturi [...] clădirea propriu-zisă a hanului [...] se compunea dintr-o serie de pivnițe adînci, deasupra cărora, acoperite cu bolți ca și pivnițele, se înșirau prăvăliile”³, cu portie în față care „înconjura adesea întreaga curte. La etaj, deasupra prăvăliilor, se înșirau camerele de dormit ale căror uși și ferestre dădeau pe un al doilea portic, suprapus celui de la parter”.⁴ E greu de crezut ca hanul Zlătari să fi făcut excepție de la această regulă.

b) LĂCAȘUL DE CULT ÎN CENTRUL INCINTEI

În cele mai multe cazuri „aveau chiar în mijloc și o biserică”⁵; sînt puține cazuri cînd hanurile nu au biserici, sau cînd acestea sînt amplasate altfel decît în centrul incintei, dar și în aceste cazuri biserica contribuie la închiderea incintei, cum este de altfel la hanul Stavropoleos. La hanul Zlătari nu există nici o urmă că incinta acestuia s-ar închide în dreptul bisericii și mai puțin de crezut că hanul avea planul în formă de „L” cu biserica alături.

² Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. II, Editura Academiei, 1965, p. 156.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

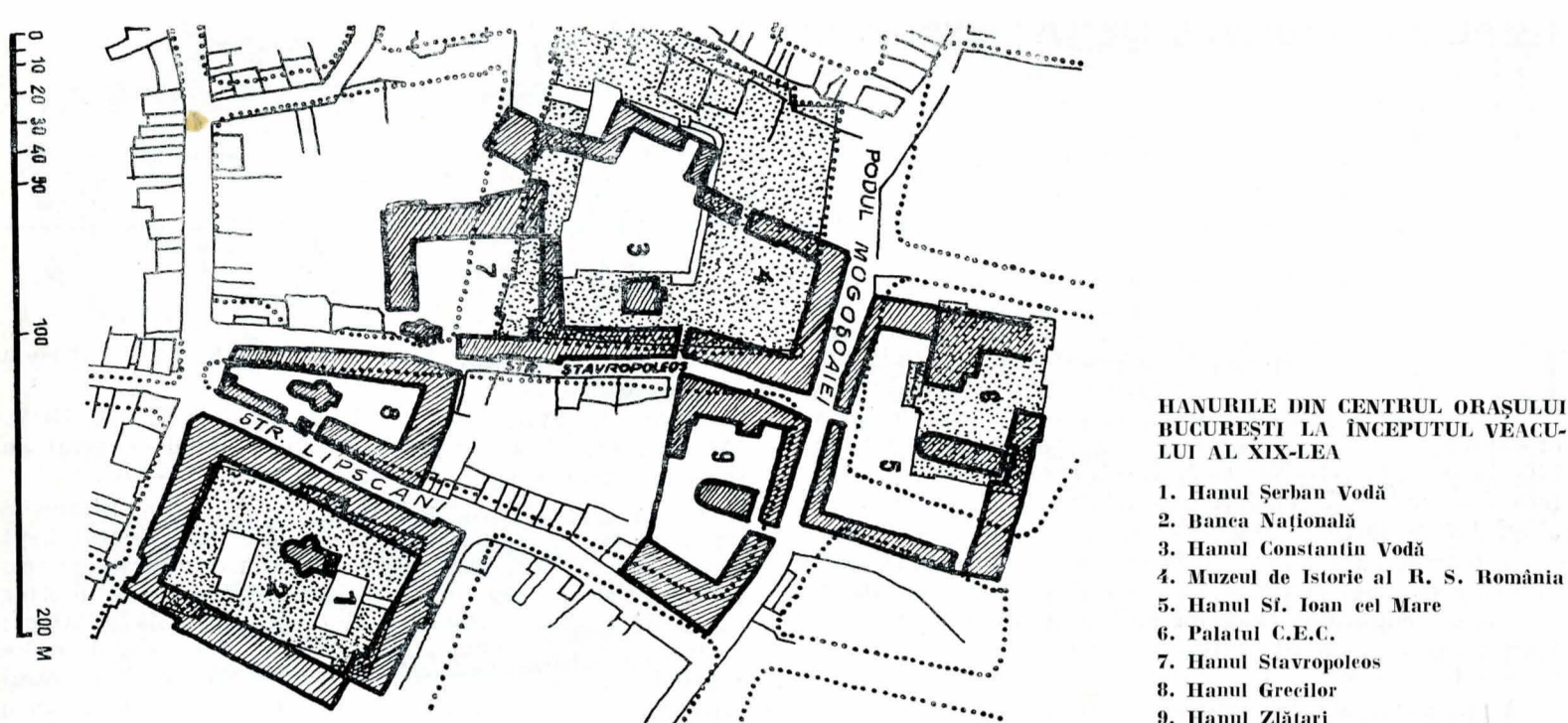

Fig. 10

e) PREZENȚA MORMINTELOR

Găsite în partea de sud a bisericii, mormintele probează încă o dată faptul că aceasta era amplasată în centrul unei incinte, mormintele, pendinte de hanul și biserica Zlătari, neputînd fi amplasate în afara acestora, spre un alt han.

d) TRAMA STRADALĂ

În planurile vechi apare consecvent strada Stavropoleos care iese în Podul Mogoșoaiei. Dacă partea de sud a ansamblului în cauză ar face parte din hanul Constantin Vodă, ar însemna ca strada Stavropoleos să fi făcut, cam pe amplasamentul actual al Carului cu bere, o cotitură bruscă la dreapta, apoi alta la stînga, și să iasă în Podul Mogoșoaiei printre biserică și presupusa aripă de nord a hanului Constantin Vodă, ori pe această porțiune, în loc să apară în profilul excavat urma unui drum, există mormintele amintite mai sus, deci se exclude trecerea unui drum pe aici.

e) MĂRTURIILE CARTOGRAFICE ALE VREMII

Amintite mai sus (fig. 10), de fapt cel mai important și concludent argument, din care decurg și celelalte, coroborate cu situația rezultată din săpături, duc la concluzia, cu notă de certitudine, că este vorba de latura de sud a incintei hanului Zlătari și nu de cea de nord a hanului Constantin Vodă, acesta limitîndu-se la nord cu traseul actual al străzii Stavropoleos.

Dealtfel, de-a lungul vremii neexistînd vreodată o acțiune de demolare în întregime a unei zone urbanistice și o resistemă-tizare, evoluția arhitecturii a păstrat, în cea mai mare parte, trama stradală, în special a căilor mai importante, cum sînt, în cazul de față, Podul Mogoșoaiei, strada Lipskani și strada Stavropoleos, intervenînd doar modificări locale ale profilului urbanistic stradal; cite o construcție izolată s-a demolat, ridicîndu-se alta în locul ei, care se adaptează, face loc noilor cerințe urbanistice, în evoluție.

ABSTRACT

In the summer of 1978, there took place a number of excavations in the area of the Zlătari inn, between the Victory Road, Lipskani Street and Stavropoleos Street, meant to the building of new houses; on the occasion, there were discovered several architectural and funerary vestiges, which had been many times reconstructed between the 16th and the 19th centuries.

When the research works were started, the excavations were already advanced, so they were concomitantly continued and that is why the rhythm of the research works on vestiges became less accelerated.

The whole pile comprises in its North part, i.e. Lipskani Street at the turn to the Victory Road, several cellars with their walls directed to the North and the South and with a number of rooms with doors and vaults between them, in full cinter.

In the central part of the pile, near the Victory Road, partially under the present-day Zlătari Church, the excavations led to the discovery of the South-West corner and, to a certain extent, the South side of a sort of religious home dating from the 16th century and having got a typically ship plan, with a church porch, a nave, a pronaos and an altar.

The South part of the whole pile, along the Stavropoleos street, is marked in the East by the building housing the restaurant „Carul cu bere” and in the West by the Victory Road, and comprises, in the opinions of the archaeologists having researched that area so far, the cellars of the inn Constantin Voievode, more precisely their North wing. That foundation is still uncertain. Anyhow, it is about the inn that had been placed on that point, where, between 1894 and 1900, the Palace of the Post Office was erected, being marked in the North by the Stavropoleos street, the above-mentioned cellars making part of the pile of the Zlătari inn, and not of the pile of Constantin Voievode, as it is shown in the present writing.

That area comprises several cellars, inside two parallel walls, directed towards East and West, and being separated into compartments by a few walls perpendicular on them.

The most interesting and best preserved among the rooms is the first of them, in the East, being formed by a rather square plan, with a side of about 10.40 m and a central pillar, from where four arches start, in full cinter, and supported by the four walls in the opposite sides. The walls mark in the plan four square rooms, covered by semi-spherical vaults. Besides, to

the West, there are two narrow rooms, covered by semi-cylindrical vaults on the North-South direction. From there, to the West, the walls of the 16th—18th centuries are destroyed by following works and consist in three rooms dating from the 19th cent., which used the older foundations on the North and South sides, and the separating walls, directed to North-South, and much less thick, do not preserve any other traces from the 17—18 cent., except in the North-West corner, under the present-day Victory Road, where the South wing of the pile is marked to the West. The walls comprise a number of recesses and niches, as well as profiles of brick, on the contour of the recesses.

The construction system and the technique make proof of a high skilfulness of the artisans who had built them.

In the area of the precincts, comprised between, that South wing and the church, about 20 graves were found, dating from the 17th century and some of them having got an inventory too.

The fact that the South portion of that pile pertains to the Inn Zlătari is supported by the following arguments: the shape of a precinct, the religious home in the centre of the precincts, the graves to be found, the street course, and the indications on the maps of the time.